

ICOMOSin SUOMEN OSASTO r.y.
ICOMOS Finska nationalkommittén r.f.
The ICOMOS Finnish National Committee

Kaikkien yhteinen kulttuuriperintö

Raportti

Osallistumisen mallintaminen -hanke vv. 2018 – 2019

ICOMOSin Suomen osasto ry.

2018
KULTTUURIPERINNÖN
EUROOPPALAINEN
TEEMAVUOSI
#EuropeForCulture

Kaikkien yhteinen kulttuuriperintö

Osallistumisen mallintaminen -hanke vv. 2018 – 2019

ICOMOSin Suomen osasto ry. 2020

Margaretha Ehrström ja Kirsti Kovanen

piirrokset Tiina Rahja

taitto Uula Neitola

Esipuhe
Sisältö
Johdanto
Vaiheet 1 – 6
Liitteet

Kaikkien yhteinen kulttuuriperintö

Esipuhe

Ymmärrys kulttuuriperinnön luonteesta on muuttunut radikaalisti viimeisen sukupolven aikana. Alalla on puhuttu paradigman muutoksesta, jossa kulttuuriperinnön säilyttämisen ymmärtäminen ulkopuolisten toimintana on vaihtunut aktiiviseen kulttuuriperintökäsitykseen niin, että sillä on oma aktiivinen roolinsa kulttuuritoimintana ja siihen kohdistuvat toimenpiteet ymmärretään kulttuurin sisältä käsin. Samalla kulttuuriperinnön asiantuntijakeskeisesti määritelty sisältö on vaihtumassa kokemisen ja osallisuuden kautta tunnistettavaksi. Ja samalla kulttuuriperinnöstä on tulossa kaikkien yhteistä „omaisuutta“. Tämä selvitys perustuu kulttuuriperintöalan uusiutuvaan teoriaan. Se on laadittu askeleeksi kohti uusia toimintamuotoja ja -malleja siinä vaiheessa, kun kulttuuriperintö-käsite on uudistumassa.

Selvityksen on laatinut yksi kulttuuriperintöalan toimijoista, ICOMOSin Suomen osasto ry., jonka piirissä työhön on osallistunut joukko vapaaehtoisia alan ammattilaisia eri työvaiheissa: kansainvälisen seminaarin järjestämiseen, työpajatyöskentelyyn ja selvityksen muokkaamiseen. Työ on

tehty tiiviissä yhteistyössä Suomenlinnan hoitokunnan ja sen henkilöstön kanssa ja yhtäaikaaisesti Suomenlinnan uusimman hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisen yhteydessä. Suomenlinnan suunnitelman laatimiseen on osallistunut suuri joukko Suomenlinnan kehitykseen eri tavoin vaikuttavia tahoja ja ihmisiä.

Osasto kiittää sydämellisesti kaikkia suomenlinnalaisia uraauurtavasta työstä ja kokemusten jakamisesta käytettäväksi koko kulttuuriperintöalan hyväksi sekä viranomaisia ja niitä tahoja, jotka ovat jakanee ideansa ja ajatuksensa osallistumisesta käyttöömme. Samalla toivomme, että tämä selvitys toisi valoa ja ideoita uusien toimintatapojen ja -mallien hahmottamiseen sekä hyvän vaalimisen ja hoidon työkaluja kulttuuriperintökohteille.

Nämä pohdinnat ja pohdintoihin liittyneet tapahtumat on tehnyt mahdolliseksi Museo-
viraston myöntämä Kulttuuriperintövuoden avustus. Siitä kiitokset.

Kiitokset myös Suomenlinnan hoitokunnalle kansainvälisen seminaarin mahdollistamisesta.

JOHDANTO

Tässä työssä luodaan toimintamalli osallistumisen mahdollistavaa ja osallistumista tukevaa kulttuuriperinnön arvottamista, kohteisiin kohdistuvia toimenpiteitä ja niiden käyttöä varten niin, että prosessin tuoma tulos ja hyöty voidaan kirjata kohteen/kohteiden ”hoitokirjaan” taikka hoito- ja käyttösuunnitelmiin. Nyt hahmoteltua prosessia on mahdollista käyttää monen eri tyyppisen kulttuuriperintökohteen hoidossa ja käytössä ja tuloksia voidaan hyödyntää esimerkiksi kohteisiin liittyvässä kulttuurimatkailussa ja matkailupalveluihin liittyvässä suunnittelussa.

Osallistumisen sisällöllisenä tavoitteena on, että jokainen osapuoli kokee olleensa mukana työssä. Malliprosessissa käydään läpi eri ryhmien rooleja, oikeuksia ja velvollisuuksia. Mallissa edistetään kaikkien osallistujaryhmien ja toimijoiden kykyä ymmärtää paikan henkeä ja merkityksiä ja myös nostaa esiin uusia merkityksiä. Samoin osallistumiseen liittyvä oppiminen lisää ymmärrystä kulttuuriympäristön arvoista ja merkityksistä, hoidosta ja ylläpidosta. Prosessi myös rohkaisee kaikkia toimimaan kulttuuriperinnön hyväksi. Jaettu kulttuuriperintö on yhteistä kulttuuriperintöä.

Keskeisimpänä tavoitteena on nostaa yhteisesti pohdittavaksi paikan merkitysarvot, sekä aineelliset että aineettomat, käyttäen esimerkkinä mm. Suomenlinnan hoitosuunnittelussa käyttöön otettuja menetelmiä. Niillä voidaan yhdessä määritellä paikan henki ja identiteetti ja tunnistaa konflikti-

kohdat sivuuttamatta nk. toisnäkökulmaisuutta.

Työn tausta-aineistoa on raportti Suomenlinnassa kesäkuussa 2018 pidetystä kansainvälisestä Interpreting Shared Heritage Through Time -seminaarista. Malliprosessin eri vaiheita kuvaamaan on käytetty esimerkkeinä tunnettuja kaavoitus- ja hoitoprosesseja sekä maailmanperintökohteissa ja Suomenlinnan hoitosuunnittelussa käytettyjä menetelmiä.

Kulttuuriperinnön moninaisuus ja mallien tarve

Kulttuuriperinnöllä on laaja ja moninainen kirjo sisältöjä. Se voi olla aineellista tai aineetonta, paikkaan sidottua tai sitoutumatonta. Useimmiten se on moninainen yhdistelmä näistä kaikista ominaisuuksista. Vaikka sitä on tarkasteltu usein passiivisena kohteena, on se luonteeltaan myös aktiivista monien toimintojensa takia. Useimmiten siihen liittyy monien toimijoiden tai ihmisten yhdessä jakama käsitys ja ymmärrys. Myös kulttuuriperinnön hoitamiseen, säilyttämiseen ja suojeluun sisältyy laaja kirjo sekä toimenpiteitä että säätelyä. Tämä selvitys keskittyy näiden toimijoiden ja toimintojen tarkasteluun.

Osallistumisen periaatteet toteutetaan tässä selvityksessä Faron sopimuksen periaatteilla, joiden toimivuutta ja uskottavuutta on testattu eurooppalaisissa yhteyksissä eri tasoilla jo usean vuoden ajan. Tulevaisuudessa syntyy käytäntöjä, joissa testaamiset ja palautteet tarkentavat ja kor-

jaavat prosesseja ja sisältöjä.

Kulttuuriperinnön hoito ja erityisesti siihen osallistuminen kuuluvat moniin keskeiseen kehityksen tavoitteisiin ja erityisesti niiden kaupunkien koskeviin tavoitteisiin. On vaikea löytää kulttuuriperintöhankkeita, jotka eivät edistäisi näiden tavoitteiden toteuttamista ja paikallistamista.

Vaikka osallistuminen kulttuuriperinnön hoitoon on periaatteessa monien eri lakien ja säästöjen edellyttämää toimintaa, ovat käytännöt vielä satunnaisia ja hakevat muotoja. Yleisesti sovellettuja malleja ei vielä ole. Odotettavissa oleva Faron sopimuksen laajempi ja yleisempi käyttöönotto lisää tarvetta toimintamallien laatimiselle ja niiden kehittämiselle.

Toimintamallin edellytykset

Perusedellytyksinä osallistumiselle on tässä selvityksessä, ettei prosessia tarkastella omistusoikeusedellytysten näkökulmasta, vaan että tunnetieto, esimerkiksi huoli muutoksista, oikeuttaa kulttuuriperintötyöhön ja siihen osallistumiseen. Työskentelyn raamit antavat oikeutuksen osallistumiseen ja tulokset ovat aina tapauskohtaisia. Koska arvot ja merkitykset elävät ja muuttuvat jatkuvasti, niitä voidaan problematisoida ja rajoja voidaan uskaltaa rikkoa.

Toimintamalli perustuu siihen, ettei käsitys kulttuuriperinnöstä ole staattinen, vaan elää ja muuttuu yhteisöissä ja että sen arvoihin ja merkityksiin on näin voitava palata aina uudestaan. Aikatekijällä on vaikutusta työn ja arvojen määrittelyyn siten, että

kukin sukupolvi jättää kulttuuriperintöä tuleville polville.

Toimintamalli pyrkii lieventämään vastakkainasetteluja ja, kun se on mahdollista, saamaan aikaan yhteisymmärryksen. Toimintojen näyttämönä ja kehyksenä ovat tässä mallissa julkiset elimet.

Toiset paikat sietävät enemmän muutoksia kuin toiset, merkityksiä on monenlaisia – esimerkiksi olkoon Helsingin tuomiokirkko, jossa pidetään sekä kirkkovuoteen että valtakunnan hallintoon liittyviä merkittäviä menoja. Kaikilla on ympäristö, kiintopisteet, muistot ja merkitykset.

Arvot muuttuvat myös kulttuuriperinnössä: tänään arvostetut paikat ja kohteet voivat olla jotakin muuta huomenna, niihin tarttuu ajan kuluessa uusia kerroksia ja suojelun arvoisia elementtejä. Niitä voidaan tarkastella monesta näkökulmasta: tiedon, elämysten ja käyttöarvojen kannalta. Tiedon on oltava kriittistä, perustua monialaiseen yhteistyöhön, osallistaviin menettelytapoihin ja luovuuteen. Myös prosessilla on merkitystä ja sillä miten osallistuminen hoituu.

Alalla on käytössä arviointimenetelmiä, joita voi hyödyntää työn eri vaiheissa. Yksi niistä on DIVE (Describe – Interpret – Value – Enable), jossa etsitään vastauksia neljään kysymykseen: Mitä ympäristön nykytila kertoo historiallisesta kehityksestä ja sen luonteesta? Miksi tietyillä elementeillä ja ominaispiirteillä on erityistä yhteiskunnallista merkitystä? Mitkä alueelliset ominaispiirteet ovat erityisen merkityksellisiä, voiko niitä kehittää ja kuinka paljon niitä

voi muuttaa? Miten kulttuuriympäristön keskeisiä ominaispiirteitä ja resursseja voi vaalia ja kehittää?

On tärkeää, että työprosessissa syntyy hoito- ja käyttösuunnitelma tai muu vastaava dokumentti, joka voi ohjata ja olla toimien, mm. päätöksenteon, perusta. Työ ja prosessi ei välttämättä ole itseisarvo, vaan tekijän on kysyttävä miksi työ tehdään – mitkä ovat tavoitteet, mikä on odotusten taso. Sisältö ja painopisteet suhteutetaan paitsi tavoitteisiin, myös resursseihin ja aikatauluihin. Realismi on hyvä mauste suunnittelussa, erityisesti tavoitteiden määrittelyvaiheessa.

Yksi vastuutaho on paras ratkaisu, jotta sitoutuminen voi toteutua. Tässä tapauksessa on muita osallistujia hyvä olla mukana ohjaamassa työn kulkua, esim. ohjausryhmässä. Palautekeskustelut ovat tärkeitä kaikissa työvaiheissa, ne voivat ohjata työtä - tai kääntää työn suunnan. Viestintä ja raportointi on ratkaisevan tärkeää, jotta käsittelyssä olevat asiat ja tulokset ymmärretään oikein. Katkeava vastuutaho, vaikkapa vastuuhenkilön jättäessä paikkansa, on riski myös osallistumisen onnistumiselle.

Menetelmään kuuluu, että työn eri vaiheissa tunnistetaan osalliset, ymmärretään heitä, toteutetaan todellinen sitoutuminen ja osallistuminen sekä arvioidaan sitoutumine jatkotyöskentelyä varten. Osallistumisen periaatteiksi on tässä selvityksessä valittu:

- Aloitteet ja aloitteellisuuden mahdollistaminen (esim. somea alustana käytävä toiminta)
- Mielipiteiden huomioon ottaminen (laajemmin kuin perinteinen viranomaiset

- kansalainen-suhde)

- Luottamus, vakaumus ja vastuiden jako
- Toimintojen kehittäminen ja pyörittäminen (yrittäjätoiminnan piirre)
- Mikä johtaa kansalaistoimintaan (yhdistystoiminnan piirre)
- Monipuolinen ja salliva järjestelmä
- Luovuus ja improvisointi on työssä mahdollista (kehittämisen ja kokeilutoiminnan piirre)
- Sukupolvien välinen tasa-arvo (4. sektori erityisesti)

Tällaiseen työskentelyyn soveltuvia ryhmätyön keinoja on jo käytettävissä ja niitä on kehitetty eri aloilla, mm. kaupunkipolitiikan ja -suunnittelun sekä tuotantotalouden piirissä.

Haasteita työskentelylle luovat osallistumisen toteutuminen läpi kaikkien vaiheiden, koska aikajärjestykset vaihtelevat suuresti suunnittelun luonteesta johtuen lyhyistä pitkiin prosesseihin. Myös eri tasoilla tehtävään suunnitteluun soveltuvat mallit vaihtelevat. Sisältöjen ymmärtäminen voi olla haasteellista. Jokaiselle ovat tärkeämpiä omat muistot kuin ne paikat tai kohteet, joihin ei ole henkilökohtaista suhdetta. Jokaisella on oikeus omaan mielipiteeseen. Lisäksi prosessin aikana käytäviin keskusteluihin on käytettävä riittävästi aikaa.

Haasteellista on myös sovittaa asiantuntijatyöskentely sekä laaja ja aito osallistuminen. Työn tuloksena pitäisi olla asiakirja, jota voidaan käsitellä ja joka voidaan hyväksyä, mutta prosessin jatkuvasti muuttuessa on yhden yhtenäisen asiakirjan tuottaminen vaikeaa. Ihannetilanne onkin, että suunnit-

6A Toiminnan organisoiminen ja kumppanuuksien luominen

Kohteen hoitaminen ei toteudu yksin vaan yhdessä: toiminta on demokraattista vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä. Vakiinnutetaan toimintatavat, seurantajärjestelmät ja mittarit.

6B Keskeiset kysymykset

- Mikä taho tekee mitään käytännön asioiden hoitamisessa?
- Miten varmistetaan sujuva kommunikaatio ja tiedonkulkua eri tahojen välillä?
- Millaiset yhteiset, säännölliset toimintatavat takaavat parhaan mahdollisen kohteen hoitamisen?
- Miten toimintaa seurataan ja mitataan?

5B Keskeiset kysymykset

- Mitä aineellista ja aineetonta täytyy säilyttää, mitä voidaan kehittää ja muuttaa?
- Miten varmistetaan, että kaikki sidosryhmät ja osapuolet sitoutuvat yhteiseen priorisointiin?
- Mitä kompromisseja kunkin tahon täytyy tehdä, jotta voidaan löytää ne toimet, joihin kaikki voivat sitoutua?

5A Toiminnan priorisointi

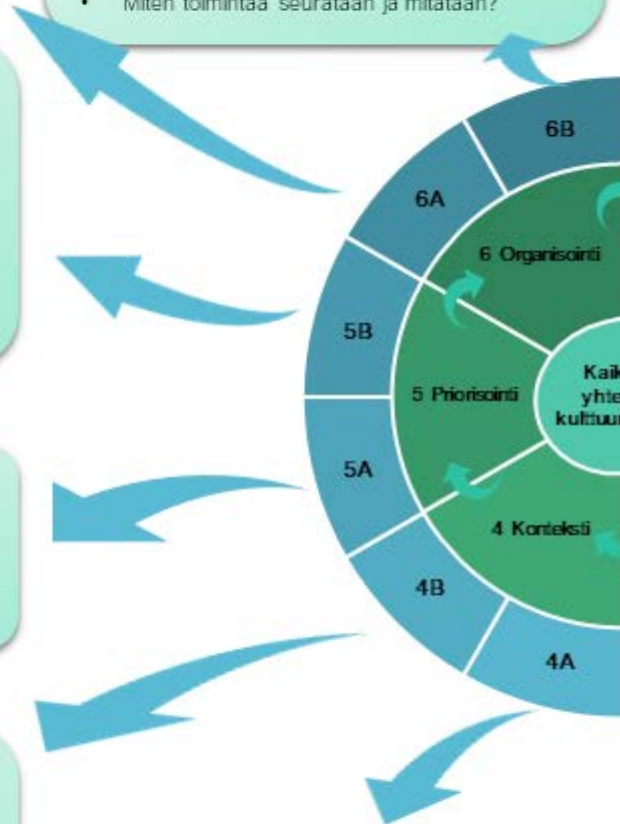
Kun ensisijaiset arvot ymmärretään, voidaan priorisoida toimet etenkin säilyttämisen ja kehittämisen näkökulmasta.

4B Keskeiset kysymykset

- Mitkä ovat ympäristön tärkeimmät kohteeseen vaikuttavat tekijät?
- Mitkä muutokset ympäristössä tulevat vaikuttamaan myös kohteeseen?
- Miten muutoksiin voidaan varautua ja sopeutua?
- Mitkä ovat eri tekijöiden väliset suhteet?

4A Kontekstin ymmärtäminen

Aikaisempien vaiheiden pohjalta kokonaisuus voidaan ymmärtää ja kohde nähdä osana sitä; muutostekijöiden tunnistetaan ja oma kohde suhteutetaan niihin.

1A Resurssien kartoitus

Olemassa olevan tilanteen, kontekstin ja sidosryhmien kartoitus tarjoaa pohjan yhteisymmärrykselle kohteen arvoista ja sitä kautta toimii perustana koko muulle prosessille.

1B Keskeiset kysymykset

- Mitä kulttuurisia ja inhimillisiä resursseja on käytettävissä?
- Ketkä ovat tärkeimmät sidosryhmät jotka tarvitaan mukaan keskusteluun – niin viralliset kuin epäviralliset, yksityiset kuin julkiset, organisaatiot kuin yksilöt?
- Mistä ja miten saadaan mahdollisimman luotettavaa asiantuntijatietoa kohteesta?
- Miten osallistetaan kaikki sidosryhmät mukaan prosessiin?

2A Yhteisymmärryksen syntyminen

Vuorovaikutteisella ja osallistavalla keskustelulla syntyy yhteisymmärrys siitä, *mitä* säilytetään, mitkä ovat kohteen arvot, ja *miten* niitä säilytetään.

2B Keskeiset kysymykset

- Miten varmistetaan, että käytettävissä oleva tieto on laadukasta, saavutettavissa ja avointa?
- Miten varmistetaan, että myös kohteeseen liittyvät tunteet ja muut arvot kuin pelkkä tietopohja otetaan huomioon prosessin aikana?
- Miten tiedosta ja koko prosessista viestitään – mitä viestintäkanavia tarvitaan?
- Miten varmistetaan kaikkien osapuolinen omaehtoinen ja moniarvoinen osallistuminen prosessiin?

3B Keskeiset kysymykset

- Koska ympäristö ei ole staattinen, myös kohteen säilyttämisen täytyy mukautua muutoksen hallitsemiseen. Miten tämä tehdään?
- Kuinka kohteen ja sen ympäristön muutos ja kehitys otetaan huomioon prosessissa?
- Mitä menetelmiä prosessissa käytetään?

3A Reunaehtojen määrittäminen

Arvojen pohjalta voidaan tunnistaa mahdollisuudet, arvioida kohteen haavoittuvuus, ja vetää ne rajat, joita ei voi kohteen säilyttämisessä ylittää.

teluprosessissa voidaan edetä yhdessä kohti yhteistä näkymää tulevaisuuden paikka – tunnustaen, että oma aika ja suunnittelutyön hetki on rajallinen – ja tavoitella ratkaisuja, jotka ovat itseä suurempia ja niin, ettei kukaan tunne luopuvansa jostakin tärkeästä vaan saavansa jotakin parempaa. Siihen tämä selvityksen toimintamalli pyrkii – askel askeleelta.

Selvityksen tulos on toimintamalli, joka soveltuu käytettäväksi hyvin moniin kulttuuriperintöä koskeviin muutostilanteisiin. Malli sisältää selvitys- ja keskustelukierroksen, jonka tulokset ovat hyödynnettävissä erilaisissa hankkeissa monialaisista suunnitteluprosesseista yksittäisiin hankkeisiin. Yhden kierroksen aikana käydään läpi kuusi luonteeltaan erilaista vaihetta. Vaiheet on nimetty seuraavasti: resurssien kartoitus, yhteisymmärryksen syntyminen, reunaehtojen määrittäminen, kontekstin ymmärtäminen, toiminnan priorisoiminen sekä toiminnan organisoiminen ja kumppanuuksien luominen. Kierroksia toistetaan jatkossa erimittaisin aikavälein riippuen muutosten ja niiden seuraamisen tai niihin puuttumisen tarpeesta. Kussakin vaiheessa tuotetaan osaselvitys ja palaute, jotka ovat sitten mukana seuraavien vaiheiden työskentelyssä. Koko kierroksen tulokset ja palaute on käytettävissä seuraavassa työskentelykierroksessa. Näin malli toimii dynaamisesti ja sitä voikin kuvata dynaamisen suunnittelun välineeksi. Seuraavissa osissa 1 – 6 kuvataan mallin piirteitä ja tehtäviä vaihe vaiheelta.

Esimerkki

Suomenlinnassa toteutettiin yksi kierros vaiheittain tuoreimman hoitosuunnitelman laatimisen yhteydessä. Aluksi kerättiin sähköpostilista niistä, jotka voisivat olla osallisia, tunnistettiin osalliset ja heidän muodostamansa verkosto. Sitä täydennettiin matkan varrella ja lista pidettiin avoimena koko prosessin ajan. Sitä kutustaan Suomenlinnaverkostoksi ja sen ylläpitovastuu on suunnitteluviranomaisella. Verkostoon kutsutaan valtion viranomaisia, kaupungin viranomaisia, yrityksiä, yhdistyksiä, tiedemaailman edustajia, yksityisiä kansalaisia, asukkaita (sekä vuokralaisia että talojen omistajia). Kansainvälinen aspekti haluttiin mukaan paikan maailmanperintöyhteyden vuoksi ja se tuli mukaan ICOMOSin kansainvälisen seminaarin kautta. Suunnitelman laatimiseen oli osallistujilla omistajuusrooleja (esim. julkishallinto) tai muu oikeus osallistumiseen (asukkaat, vuokraajat, henkinen omistajuus ilman juridisia oikeuksia, esim. kansalaiset ja ulkomaalaiset kävijät).

Pian työn alettua ymmärrettiin, että kahdenväliset foorumit eivät riitä suunnitelman laatimiseen ja järjestettiin kaikille avoimet foorumit työpajoineen. Ne muodostuivatkin tärkeimmäksi tuotantomuodoksi. Niissä kuunneltiin, käytiin arvokeskustelu ja kestävä kehityksen keskustelu, ja valittiin relevantit tavoitteet. Avoimia foorumeja järjestettiin neljä ja kahdenvälisiä työpajoja 30. Pikkuhiljaa näissä työpajoissa hahmottui suunnitteluprosessi ja sen eri vaiheet: v. 2018 muodostettiin yhteinen tavoite

”Hyvinvoivan Suomenlinnan säilyttäminen jälkipolville” ja neljä tulevaisuuden suuntaviivaa: 1. Kaikkien Suomenlinna, 2. Historiallinen merkitys ja Suomenlinna, 3. Suomenlinnan merkitys ja 4. Suomenlinna Helsingin kaupunginosana.

Tapaamisten lisäksi työstiettiin alusta asti aineistoja verkkoympäristössä ja kunkin työvaiheen tulokset julkaistiin välittömästi verkossa vv. 2018 ja 2019. Näin mahdollistettiin osallistuminen myös niille, jotka eivät päässeet paikan päälle. Jonkin verran saatiin palautetta tapahtumissa, myös jälkipalautteet kerättiin. Jatkuvasti muuttuvan verkko-materiaalin ongelmana on ollut, että se on monimuotoista ja sekavaa, koska työn edetessä tieto muokkautuu osallistujien kanssa yhdessä jatkuvasti. Monien palautteiden keräämisen yhteydessä onkin työtä organisoitu ja osallistumista jalkautettu uudestaan mm. jakamalla vetovastuita eri resursseille.

Vaikein kohta oli itseoppimisprosessin hallitseminen eli kierroksen viimeinen vaihe, jolloin kaikki tulokset saadaan vastuutettua eri tahoille. Siinä tapauksessa, että organisaation oma henkilö on vetänyt prosessin, voi vastuuttaminen onnistua, mutta konsulttivetoisessa prosessissa jää jatkuvuus hoitamatta. Suomenlinnassa perustettiin aluksi projektiryhmä eli työrukkanen, jossa oli mukana resursseja valtion viranomaiselta (tilaajalta). Työrukkasen on tarkoitus lakata suunnittelutyön valmistumisen yhteydessä. Silloin työrukkasen jäsenet vastuuttavat omat tahonsa.

Samanaikaisesti suunnittelun kanssa on Turun yliopisto käyttänyt Suomenlinnaa

tutkimuskohteena ja luonut podcast-sarjan, joka tuottaa yleisempääkin tieteellistä tietoa henkisestä ympäristöstä ja toiminnasta. Kaikki suunnittelussa syntynyt perusdata on ollut tiedeyhteisön käytössä.

Suunnittelukierros opetti, että alusta asti on hyvä pitää mielessä lopputuloksen valmistuminen. Näköpiirissä ja tavoitteena pitää olla, että suunniteltava toiminta toteutetaan ja vakiinnutetaan. Muuten tehty työ on hyödytön.

Vaihe 1

1A Resurssien kartointu

Olemassa olevan tilanteen, kontekstin ja sidosryhmien kartointu tarjoaa pohjan yhteisymmärrykselle kohteen arvoista ja sitä kautta toimii perustana koko muulle prosessille.

Prosessi alkaa resurssien kartoituksella. Sen tekee hankkeesta tai suunnittelusta vastaava taho, joka voi olla viranomainen, paikan omistaja tai laajapohjaisempi suunnitteluprosessin omistaja. Resursseja ovat kulttuuriset, luonnon ja inhimilliset resurssit. Tämä vaihe tehdään yhteisymmärryksen

luomiseksi arvoista ja pohjaksi koko työlle. Se tuottaa kuvan inhimillisistä resursseista, käsityksen kulttuurisista voimavaroista ja arvion kohteesta. Hyvän pohjan luominen koko työlle edellyttää myös ymmärryksen syntymistä siitä, miksi suunnitelmaa/selvitystä/hanketta ollaan tekemässä.

Elinkeinot ja aluetta tai kohdetta koskeva politiikka ovat mukana tarkastelussa resurssina, mutta niitä tarkastellaan paikan/kohteen kontekstiin sidottuina. Usein ovat myös matkailun toimijat hyvä potentiaalinen resurssi ja prosessin tuki, kun vain tunnustetaan, että tuotteistamisen ja kulttuuri-perinnön välillä on jännitteitä.

Välineitä ovat paikallinen politiikka ja tietopohjaa vahvistavat monitieteelliset selvitykset ja tutkimukset. Vuoropuhelu on välttämätön keino eri osapuolten välillä. Jos se on toimijoille uutta, on vuorovaikutusosaamista vahvistettava ottamalla käyttöön uusia viestintätapoja ja malleja, jaettava tuloksia ja kaikin tavoin edistettävä hyviä käytäntöjä. Hallinnolta on edellytettävä osallistumista ja sen mahdollistamista. Tällaisissa avoimissa prosesseissa voivat kulttuuriperinnön merkitykset ja resurssit muuttua ja parantua. Kaikki osapuolet ovat samassa lähtötilanteessa, kun kulttuuriperintötyötä lähdetään tekemään kestäväällä tavalla.

Käytäntönä on ollut, että suunnittelutyön alkuvaiheessa määritellään konteksti: mikä on suunnittelutehtävä, mikä on sen tavoite, mitkä ovat suunnitteluprosessin omistajan velvollisuudet, mitkä ovat perustelut toiminnalle, mitkä ovat osallistumisen muo-

dot ja ehkä on kartoitettu myös tarpeita uudelleenarvioinneille. Ne ovat osa tämän vaiheen työtä.

Tilanteen kartoitus

Tilanteen kartoitukseen kuuluu kaikkien näkökulmien kartoitus. Hallinnollinen tilanne on ollut kartoituksessa keskeinen, koska sillä on merkitystä esim. oikeusturvan kannalta. Mutta asenteiden ja mielipiteiden kartoitus ovat tärkeä osa, osana inhimillisten resurssien kartoitusta. Silloin kun tässä kartoitustyössä päästään jo mielipideilmaiston tunnistamiseen asti, on myös keskeinen osa kontekstin tunnistamisesta valmis (tarkemmin ks. vaihe 4).

Kontekstin karkea kartoitus on tärkeä tehtävä myös työn alkuvaiheessa, koska se rajaa koko jatkotyötä, asettaa reunaehdoja ja tuo esiin keskeisiä ominaisuuksia, mm. kehityslinjojen ja toimintakehysten hahmottamiseksi. Se määrittelee myös suunnittelutehtävän ja sen miksi suunnitellaan tai, vanhaa suunnitelmaa uusittaessa, tarpeet uudelleenarvioinnille.

Sidosryhmien määrittely

Lainsäädäntö tuntee meillä erilaisia ryhmiä osallistujia. Maankäytön asioissa osallisten joukkoon kuuluvat omistajat, joskus myös haltijat ja naapurit. Yksityisten lisäksi on juridisilla yhteisöilläkin välillä osallisen rooli.

Jos osallistumisella katsotaan olevan sel-laista merkitystä kuin Faron sopimus edel-

lyttää, on sen mahdollisuuksia, määrää ja muotoja oleellisesti lisättävä nykyisestä virallisissakin prosesseissa kuten kaavoituksessa ja suojelussa. Muiden kuin vakiintuneiden tai juridisten yhteisöjen mukanaolo prosesseissa on turvattava ja järjestettävä. Faron sopimuksessa on määritelty kulttuuriperintöyhteisöiksi sellaisetkin ryhmät, jotka toimivat vapaamuotoisesti ja lyhyenkin ajan.

Joskus saattaa olla tarpeen tarkastella kohdetta vain tärkeimpien ryhmien kanssa yhdessä, joskus taas koko joukon, kaikkien mahdollisten osallisten kanssa. Osallisuutta määrittelevät paitsi suorat yhteydet myös kokemukselliset yhteydet. Siis, omistamisen ja kohteessa toimimisen lisäksi myös kuulumisen tunteella on silloin merkitystä osallisista ja osallisyhmiä mietittäessä.

Asiantuntijat ovat olleet merkittävässä rooleissa monissa prosesseissa. Resurssien kartoitusvaiheessa he ovat osallisia, parhaimmillaan tiedontuottajina ja -koostajina. Aukkaaiden osallisuuden pitäisi olla itsestään selvää kaikissa kulttuuriperintöprosesseissa, ja kävijöiden osuus heitä paljon rajatumpi. Aukkaat ovat kokemusasiantuntijoita.

Osallistumisen muodot

Osallistumisen ja osallisuuden muodot ovat moninaisia: laeissa ne ovat yleensä kuulemisia, joko suullisia tai kirjallisia huomautuksia, muistutuksia tai valituksia, ja niiden toimittamiselle on säädetty määrät. Käytännön toimijoista ne tuntuvat

usein vierailta ja juhlayilta toimintamuodoilta, ja monesti niiden laatimiseen ja käyttöön tarvitaankin ko. lainsäädännön asiantuntijan apua. Arkipäivässä osallistumisen muotoja ovat keskustelut ja kuuntelu, erimuotoiset viestittelyt ja tekemiset, yhdessä ja itsekseen, ja ne kuuluvat elämään joka tapauksessa. Myös inventointien yhteydessä muiden kuin inventoijien osallistuminen on normitettua kuulemisen tapaiseksi toiminnaksi, vaikka nykyisin ovatkin käytössä nopeat online-työkalut ja mediat. Mitä laajempi inventointi on, sen säädelympää on kuulemisen luonne. Konfliktitilanteissa voivat katselmukset olla käyttökelpoisia. Silloin kerätään tietoa ja tuntemuksia myöhempää ratkaisun tekemistä varten.

Hyviä käytäntöjä

Gäturer – niissä jalkaudutaan ja ihmiset, asiantuntijat, virkamiehet, asukkaat, kuntalaiset, pääsevät keskustelemaan yhdessä paikan päällä kohteesta ja arvottamaan sitä. Metodi vaatii asiantuntijoilta uudenlaista suhtautumista, mutta avaa kaikkien aistit herkemiksi tunnistamaan asioita, mm. ongelmia. Menetelmää on käytetty yleisesti yhdyskuntasuunnittelussa vuoden 1998 julkaisusta lähtien, esimerkiksi Helsingin Pihlajistossa. Sitä on käytetty ja kehitetty sittemmin muihinkin tarkoituksiin, mm. kävelykokouksissa voidaan pohtia eri asioita „rastilta rastille“. Liikunta ja vuorovaikutus toimivat tässä vuorotellen ja yhdessä. Jalkautumista käytetään monien erilaisten ympäristöasioiden ratkaisujen apuna. Ai-

heena voivat olla arkiympäristö, kadut, kävelytiet, valaistus, pysäköinti, liikenneturvallisuus, talojen väriyty, ym. Menettely on hyvä johdatus alueeseen ja tapa saada kontakti ihmisiin, jotka asuvat alueella. Kysymykset tulevat kohdattaessa helposti esiin. Jakaessaan tietoa paikasta läsnäolijat reagoivat siihen ja paikan merkitys tulee esiin monitahoisesti, mm. se, sallitaanko siihen muutoksia.

Kävelyjä on käytetty myös paikkojen kartoittamiseen, mm. kyselemällä ja laittamalla kartalle turvallisista ja pelottavia paikkoja, jotka voivat sitten toimia lähtökohtana kaavoitukselle. Menetelmä on käytössä myös maaseutu- ja maisema-alueilla maisemakävelyjen muodossa

Aineettoman kulttuuriperinnön erityispiirteitä

Aineettoman perinnön resurssien tunnistaminen on tärkeä hahmotettava ja poikkeaa paljon perinteisistä inventoinneista. Kaikilla paikoilla on myös aineetonta perintöä, joka lisää paikan merkityksiä ja ulottuvuuksia, mutta useimmiten sitä ei ole vielä löydetty tai tunnistettu. Tähän tarvitaan kokemus-asiiantuntijoita – tarinankertajia, tuoksujen muistajia, jalanjälkien lukijoita ja tulkkeja – tai dokumentteja (esim. päiväkirjoja). Se ilmenee tarinoissa, kulumisessa, patinassa, tuoksussa (esim. puulämmitys), äänissä (esim. marssit), tavoissa ja toistuvissa juhlissa, seremonioissa (esim. vahdinvaihto).

Aineettoman perinnön inventoinneissa korostuvat erilaiset tekemisen muodot

(esimerkiksi tanssi ja ruuat). Tällöin kartoitus edellyttää soveltavaa historian tutkimusta. Tunnettuja kohteita, joilla on aineettoman perinnön tausta, ovat nimikirjaimet puissa ja kivissä, uhripuut tai hautapaikat ja sodan paikat. Tällöin perinnön tunnistaminen vaatii myös kulttuurin rajojen ymmärtämistä, sitä mikä on sopivaa missäkin ja mikä ei. Perusedellytykset kaikissa kartoituksissa ja inventoinneissa on kulttuurin aito kunnioittaminen. Pyhät paikat voivat menettää pyhyytensä ilman kunnioitusta. Vain keskustelu voi tällöin laajentaa ymmärrystä.

Tässä kulttuuriperinnön „lajissa“ tieto on luonteeltaan perimätietoa, joka voi kadota ja unohtua sukupolvien kadotessa, kun taas aineellisen kulttuuriperinnön tieto perustuu usein todistusaineistoon. Myös taidot ovat aineetonta perintöä ja siirtyvät vain käsistä toisiin. Niitäkin on vain harvoin dokumentoitu. Myös mahdollisuudet jatkaa näitä perinteitä ovat käsiteltävinä, kun aineettoman perinnön hoitoa pohditaan. Aineettomia puolia käsiteltäessä on niiden jatkuvasti elävä ja muuttuva luonne korostuneesti mukana.

Arkoihin ja vaikeisiin kohteisiin ja niiden vaiheisiin saattaa liittyä traumoja. Voi kulua sata vuotta, kunnes traumoja osataan käsitellä – tästä esimerkki on sadan vuoden takainen kansalaissota. Myös odottamattomat ja hallitsemattomat muistot ovat aitoja, mutta niiden kiinnittäminen johonkin toiseen vastaavaan kohteeseen voi olla kohtalokasta. Tuoksut ja tunteet voivat herättää muistoja olivatpa ne neutraaleja lapsuusmuistoja, tunnemuistoja tai

negatiivisia paikan kokemuksia. Muistot voivat toistua ja olla lähteenä uusille kokemuksille, kuten Marcel Proustin teosarja Kadonnutta aikaa etsimässä osoittaa. Kirjallisuus on aineettomien arvojen tunnistamisessa erityisasemassa, koska se pääsee lähelle aineetonta omassa lajissaan. Aineettomalla perinnöllä on erityistä käyttövoimaa matkailussa ja usein käytetään erilaisia elävöittämisen keinoja, jotka keskittyvät aineettomaan perintöön juuri sen tarinallisuuden takia.

Aineettoman perinnön resursseja pohdittaessa on keskeistä, että osallistujajoukko on monitaustainen ja että hankkeessa on mukana mahdollisimman monitahoinen osaaminen.

Lait, hallinto, resurssit ja Faron sopimus

Meillä lait mahdollistavan osallistuvan toiminnan, mutta käytäntöjen omaksuminen on ollut hidasta. Oikeuskäytännöt ovat vieläkin muodostumassa. Viranomaisilla on oppaita osallistumiseen. Riittävä tieto ja tuntemus kulttuuriympäristöstä ja sen suojelemisesta on olemassa, joten yleiset, yhteisesti hyväksytyt periaatteet ovat olemassa. Monilla on henkilökohtainen suhde puheen alaiseena olevaan kohteeseen. Toimintaympäristön ja osallistujien kohtaaminen on säädelty, mutta harvinaista niin, että vain yleisö on proaktiivinen, hallinto yleisesti reaktiivinen. Aloitteellisuus on ollut vähäistä.

Panostuksia kulttuuriperintöön tehdään varojen puitteissa, mutta huoli panostusten riittävydestä on yleinen. Julkisen ja yksityi-

sen panostuksen suhde ei ole tarkasti tiedossa ja julkisen ja yksityisen ympäristön suhteet ovat yleisemminkin vaikea yhtälö. Siihen vaikuttaa mm. vahva omaisuuden ja yksityisyyden suoja luoden monimutkaisen toimintaympäristön sekä toiminnoille että lainsäädännölle. Yksi erityispiirre on se, että kunnossapitovelvollisuus on meillä huonosti vakiintunut.

Suomi ratifioi Faron sopimuksen v. 2017. Sopimuksen periaatteena on, että kaikilla on oikeus määritellä kulttuuriperintöä ja erityinen rooli tässä määrittelyssä on kulttuuriperintöyhteisöillä, jotka ymmärretään laajemmin kuin ne organisoituneet yhteisöt, jotka lainsäädäntömme tunnistaa osallisiksi. Laaja kansalaisten osallistuminen ja osallistaminen sekä keskustelu arvoista, kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä ja kehittämisen suunnista muodostavat sopimuksen keskeiset toiminnan muodot. Keskustelu on keskeinen väline monissa toimenpiteissä, joita kulttuuriperintö kohtaa. Keskustelu on julkista ja siinä toimitaan julkisessa toimintaympäristössä. Hallinto nähdään aktiivisena mahdollistajana ja osallistumismahdollisuuksia lisätään kaikkien osapuolien mukaan saamiseksi. Tarkoituksena on välittää avointa ja helposti ymmärrettävää tietoa kulttuuriperinnöstä käyttäen monia eri kanavia ja toimien sektoreiden yli. Käsittelyssä ovat voimavarat omistajasta riippumatta ja kumppanuudet. Kulttuuriperinnön määritelmä laajentuu tämän luonteisessa toiminnassa: mukaan tulevat myös ihmisten arvojen kuvastaminen, uskomukset, tieto ja perinteet. Kulttuuriperintö ym-

märretään ihmisten ja paikkojen vuorovaikutuksesta aikojen kuluessa rakentuneina ympäristön osina.

Konteksti siis muuttuu siitä, mihin olemme tottuneet: kulttuuri on näkökulma, osa kestävää käyttöä ja taloutta. Tavoitteeksi tulee kestävä kulttuuriperintötyö, joka on nykyistä tiedostetumpaa, demokraattisempaa ja osallistavampaa. Siinä yksilöt ja yhteisöt toimivat omaksi katsomansa kulttuuriperinnön hyväksi ja kunnioittaen muiden kulttuuriperintöä. Kulttuuriperinnön arvo pohja laajenee, kun sen ymmäretään rikkaitaan arkea ja vahvistavan identiteettiä. Merkitystä ja keskustelua korostavasta työtavasta on hyötyä yksilöille, yhteisöille ja yhteiskunnalle.

Hallinnon kannalta osallistuminen toteutuu kuunnellen ja ottaen huomioon päätöksiä tehtäessä. Myös avoin kulttuuriperintöhallinto, joka tukee ja toimii alhaalta ylöspäin, toteuttaa osallistumista. Osallistujien kannalta se on omaehtoisesti syntyvää toimintaa. Viestintä on merkittävässä asemassa kaikkien prosessien kaikissa vaiheissa, sen tehtävänä on välittää avointa ja helpposti ymmärrettävää tietoa.

1B Keskeiset kysymykset

- Mitä kulttuurisia ja inhimillisiä resursseja on käytettävissä?
- Ketkä ovat tärkeimmät sidosryhmät jotka tarvitaan mukaan keskusteluun – niin viralliset kuin epäviralliset, yksityiset kuin julkiset, organisaatiot kuin yksilöt?
- Mistä ja miten saadaan mahdollisimman luotettavaa asiantuntijatietoa kohteesta?
- Miten osallistetaan kaikki sidosryhmät mukaan prosessiin?

Vaihe 2

2A Yhteisymmärryksen syntyminen

Vuorovaikutteisella ja osallistavalla keskustelulla syntyy yhteisymmärrys siitä, *mitä* säilytetään, mitkä ovat kohteen *arvot*, ja *miten* niitä säilytetään.

Tässä työ- ja keskusteluvaiheessa tuotetaan konsensus, yhteisymmärrys suojelusta. Tässä vaiheessa syntyvät käsitykset, sekä yhteiset että erityiset, arvoista ja niiden pohjasta. Ne muodostuvat vastauksista kysymyksiin: mitkä ovat kohteen arvot, mitkä kohteessa säilyy ja miten arvoja säilytetään. Yhteisymmärryksen saavuttamisen lopputuloksen perusteella tiedetään, mitä ollaan säilyttämässä.

Tietopohja on keskeinen kulttuuriperinnön välittämisessä ja välttämätön yhteisymmärryksen pohja. Parhaimmillaan yhteisymmärrys on tietopohjaista, tieto on saavutettavissa ja avointa, ja siihen on lisättävissä tunnepohja, mikä puolestaan muodostaa pohjan sitoutumiselle. Merkityksiä voi olla monia, sillä millään paikalla ei ole vain yhtä merkitystä.

Kohteen arvojen selvittämiseksi käytetään usein aiempia selvityksiä, inventointeja ja arviointeja. Jotakin tiettyä tarkoitusta, esim. kaavan laatimista varten, koostetut arvot ovat usein jo tiedossa. Niiden täydentämiseksi tai, jos aiempia arviointeja ei ole, on tarpeellisen tietopohjan hankkiminen välttämätöntä. Arvoja on yleensä tuotettu jotakin tarkoitusta varten erilaisissa inventoinneissa, selvityksissä ja dokumentoinneissa. Myös voimassa olevat kaavat ja lakisääteiset päätökset ovat perustuneet tiettyihin suunnittelun tai päätöksenteon edellyttämiin arvoihin. Meillä on käytössä myös arvojen statuspohja, jotkut kohteet ovat jossain suhteessa valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja/tai paikallisesti merkittäviä. Tässä vaiheessa työtä on selvitettävä aiempien selvitysten riittävyys, kattavuus ja ajantasaisuus. Tarkastelussa olevien kohteiden säilyneisyyden tarkastelu on myös tärkeä.

Dokumentoidut ja tietopohjan tuottamat arvot ovat kuitenkin vasta osa kohteen arvoista. Dialogissa voidaan tunnistaa muitakin, toiminnassa huomioon otettavia arvoja, koska vuorovaikutteinen prosessi synnyttää väistämättä aiemmin tunnistamattomia arvoja. Arvoja voi tunnistaa omiksi vasta tunnepohjan ja arvoihin sitoutumisen perusteella. On selvää, ettei arvoja ja niihin sitoutumista voi syntyä ilman osallisten dialogia ja vuorovaikutusta.

Keskustelu siitä, mitkä paikan arvot ovat, voi olla hankalaa, mutta se on ehdottoman keskeinen, jotta arvojen säilymistä ja säilyttämistä voidaan pohtia. Arvoilla

on yhteyttä muistoihin, ne säilyvät ainakin muutaman sukupolven ajan, vaikka paikat muuttuvat tai katoavat. Esimerkiksi Suomenlinnan vankileiri oli pitkään vaiettu osa-alue alueen esittelyssä. Tänä päivänä se on osa Suomenlinnan historiaa ja esittelyä.

Sopivia työmenetelmiä kehitetään jo monella taholla. Kulttuuriperintöasiantuntijan työkalut ja asenteet ovat jo muuttumassa ja arvojen haravoimiseen kehitetään erilaisia menetelmiä. Kulttuuriperinnön monialainen luonne kasvaa entisestään, kun antropologien, haastattelu- ja tulkinta-asiantuntijoiden ammattitaito tulevat käyttöön. Myös teknisiä ratkaisuja kehitetään mm. tiedon keruu- ja välitysalustoja sekä koosteita ja karttaesityksiä varten.

Tässä työvaiheessa viestinnällä on erityisen vahva rooli. Tiedosta on viestittävä eri kanavia, erityisesti sähköisiä kanavia, käyttäen. Viestinnän eri muotojen hyödyntämistä on kokeiltu verkkopohjaisissa kulttuuriperintösovelluksissa.

Viestinnän keinoja ovat olleet pitkään kuulemiset ja informaation jakaminen. Monipuolinen, jopa ristiriitainenkin informaatio on vuorovaikutuksen aikaansaamiseksi parempi jaettavaksi kuin sen kertomatta jättäminen. Demokratian periaatteiden mukaan toimittaessa syntyy ristiriitatilanteissa aina myös häviävä osapuoli. Kulttuuriperintötyö edellyttää kolmannen sektorin ja eri kulttuuriperintöyhteisöjen mukanaoloa. Työssä omaehtoisuus ja moniarvoisuus mahdollistuvat, kun on vapaus muodostaa eri ryhmiä ja toimia monilla äänillä, kun kulttuuriperinnön moniarvoisuus on muka-

na ja kun yhteisöt ovat osa kulttuuriperintöä.

Aineetonta perintöä vaalittaessa on vuoropuhelu poikkeuksellisen tärkeä, ei niinkään sellaisissa keskusteluissa, missä pohdittaisiin, säilyykö tämä perintö vai ei. Vuoropuhelu sen luonteesta ja perinteestä säilyttää sitä joka tapauksessa.

Esimerkkitapauksia ja -ilmiöitä

Kaupunkien vanhempi arkkitehtuuri ja puukaupunki olivat 1970-luvulla purkamisbuumin ikoneita. Silloin oli tietoa alueiden ja rakennusten historiasta, mutta tunnepohja ja kokemukset puhuivat huonojen asumisolosuhteiden ja -kokemusten poistamisen puolesta. Asukkaiden kokemuksilla ei tunnettu olevan merkitystä ja päättäjien kokemukset riittivät pohjaksi päätöksenteolle. Puukaupunginosien asumistaso ja silloisen päättäjäsukupolven kokemukset näillä alueilla asumisesta vaikuttivat arvostuksen puuttumiseen ja purkamisen laajuuteen.

Vanhojen puukaupunkialueiden säilyminen vei aikaa: tarvittiin kaupunginosa- tai asukasryhmä, joka aloitti keskustelun, tarvittiin joku asiantuntija joka muutti toiveet ja arvot toteutuskelpoisiksi suunnitelmiksi, tarvittiin kuntapäättäjä, joka luopui kerrostalokaavan unelmoimisesta/laatimisesta ja aloitti suojelukaavan tekemisen ja tarvittiin asukkaiden ryhmät ja yhdistykset, jotka jaksoivat taistella alueensa säilymistä puolesta koko pitkien prosessien ajan ja yli sukupolvien. Näin kävi mm. Pispalassa, Portsassa, Emolassa, Ruoholahdessa,

Vallilassa, Käpylässä ja Skatalla.

Suomenlinnan uudessa hoitosuunnittelussa käytiin arvokeskustelu ja kestävän kehityksen tavoitteiden keskustelu tämän vaiheen mukaan. Tällöin olivat keskustelujen kohteena laajemmat arvot. Tuloksena oleva arvostus on erittäin moniulotteinen ja moniarvoinen. Arvot kirjattiin kestävän kehityksen tavoitteiston raamiin, niistä käytiin avoin keskustelu ja niistä poimittiin sitten relevantit arvot eli ne, jotka olivat toteutettavissa. Näitä olivat mm. kestävä matkailu ja ilmastonmuutoksen torjuminen. Arvot toimivat sitten pohjana suunnittelulle, esim. liikenteen suunnittelulle. Keskusteluista saadun kokemuksen perusteella tarvitaan tämän vaiheen työssä asiantuntijatyötä arvojen tiivistämiseksi ja siilaamiseksi jatkotyölle käyttökelpoiseksi työkaluksi.

2B Keskeiset kysymykset

- Miten varmistetaan, että käytettävissä oleva tieto on laadukasta, saavutettavissa ja avointa?
- Miten varmistetaan, että myös kohteeseen liittyvät tunteet ja muut arvot kuin pelkkä tietopohja otetaan huomioon prosessin aikana?
- Miten tiedosta ja koko prosessista viestitään – mitä viestintäkanavia tarvitaan?
- Miten varmistetaan kaikkien osapuolinen omaehtoinen ja moniarvoinen osallistuminen prosessiin?

Vaihe 3

Kaikkien
yhteinen
kulttuuriperintö

3 Reunaehdot

3A Reunaehtojen määrittäminen

Arvojen pohjalta voidaan tunnistaa mahdollisuudet, arvioida kohteen haavoittuvuus, ja vetää ne rajat, joita ei voi kohteen säilyttämisessä ylittää.

Tässä vaiheessa arvioidaan sekä kohteen haavoittuvuutta että muutoksen ja kehityksen sopeuttamista. Tuloksena löydetään ne rajat, joita muuttumisessa ei voida ylittää ja löydetään hyväksyttävät ja ei-hyväksyttävät muutokset. Tämä vaihe on yleensä tilaajan vastuulla ja soveltuu hyvin kaavoitukseen ja rakennuksen korjaamishankkeisiin. Se on tavoitteisiin pääsemisen apuväline, siinä kootaan tietoa ja tuodaan ja käsitellään sitä yhteiseen keskusteluun. Sen käyttäjiä ovat olleet suunnittelijat, viranomaiset ja paikalliset yhteisöt. Suomenlinnan hoitosuunnittelutyössä tällaista arviointia käytettiin yhden osa-alueen muutoksiin.

Arviointi perustuu siihen käsitykseen, että

ympäristö ei ole staattinen ja että säilyttämisessä on kysymys muutosten hallitsemisesta. Ympäristö ymmärretään henkisenä ja aineellisena voimavarana. Arviointiin tarvitaan aiemmissa kahdessa vaiheessa tuotetut riittävät perustiedot sekä arviointimenetelmä, jolla muutosta ja sietokykyä mitataan. Kun tietopohja on kunnossa, voidaan käyttää monipuolisia ja mahdollistavia menetelmiä.

Osallistuminen tuo kuvaan kysymykset, kritiikin ja uudet ideat. Tähän tarvitaan vuoropuhelu, joka lisää vaikuttavuutta, demokratiaa ja myös hyödyntämistä. Perinteisiä muotoja ovat tapaamiset ja kirjalliset muodot kuten blogit, ym. kirjoitukset. Vuoropuhelu tuottaa paljon erilaisuutta silloin, kun ihmisillä on paikasta sekä käytön että hyödyntämisen näkökulmia. Tällöin toiminnasta - ja suunnittelusta - tulee monitahoista, mikä mahdollistaa monia tulevaisuuksia.

Tässä vaiheessa on muistettava, ettei pelkästään ympäristö muutu. Jos hallinto muuttuu, osapuolet vaihtuvat ja edeltävän työn käyttökelpoisuuden arviointi astuu mukaan kuvaan. Jos kaikki muuttuu, on ”viestikapula” siirrettävä ja siinä, kuten juoksukilpailussakin, jopa sekunnin murto-osa saattaa olla kriittinen kohta. Muutoksia on mietittävä sekä hallinnon, suunnittelun että ympäristön suhteen.

Arviointia ei myöskään tehdä vain tässä työvaiheessa vaan sitä tehdään jatkuvasti, koko työn ajan ollaan kuulolla ja arvioidaan tilannetta ja toimenpiteitä. Arviointi korostuu kohteissa, jotka ovat monitahoisia ja

moniulotteisia, ja joissa toimijoiden rooli on näkökulmiltaan ja aikajänteiltään muuttuva. Samoin se korostuu kriisitilanteissa, jos joku toimija, esim. matkailijat, häviää, mutta pysyvämmät toimijat ja toiminnat, kuten esimerkiksi asukkaat ja asuminen, jäävät ja jatkavat kohteen hoitamista.

Tästä työvaiheesta syntyy myös seurantaa palvelevia suuntaviivoja. Arviot ja näkymät, jotka ulottuvat nykyhetkestä pitemmän aikavälin prosesseihin, ovat hyödyllisiä sekä reunaehtojen määrittämisessä että kohteen tilan seurannassa.

Muutosten ja mahdollisten muutosten läpikäynti tuottaa rajanvetoja, jotka usein liittyvät kohteen arvoihin. Arvojen lisäksi myös aitous asettaa pohdinnoissa rajoja. Tunnistettavat muutokset voivat koskea esim. fyysisiä rakenteita, taloutta tai sosiaalisia rakenteita. Asuntoalueilla asukkaat ylläpitävät asumiseen liittyviä arvoja ja jos esim. alueen asumispolitiikka muuttuu, menetetään arvoja. Silloin täytyy löytää tukitoimia asumisen ja siihen liittyvien arvojen ylläpitämiseksi. Rakenteiden kunnostukset ja muutokset aiheuttavat muutoksia paikallisille toimijoille ja kävijöille heidän arkeensa. Ilmastomuutos merkitsee rakenteille piteneviä korjaustarpeita. Hoitoon liittyvien toimintamallien muutosten rajat löytyvät hallinnon muutoksia läpikäydessä. Niissä keskusteluissa, missä ulkoistaminen ja kunnossapidon kilpailutus ovat aiheita vakituisen oman hoito- ja kunnossapito toiminnan tilalle, ovat myös omat „tilaajat“ osallisia. Riittävän hitaat muutokset ja ylimenokaudet ovat muutosten hallinnassa

tärkeitä.

Suomenlinnan asukkaat muodostavat asumiseen liittyvien arvojen ydinryhmän. He ylläpitävät Suomenlinnan arjen elämän, päiväkodin, koulun, kaupan, vapaa-ajan toiminnot ja kulkemisen.

Muutoskeskusteluissa tulisi olla matala kynnys ja käytettäviksi valittavat kanavat tavanomaisia. Vuoropuhelun mahdollistaminen on tässä vaiheessa tärkeämpi kriteeri kuin nopea viestittely. Koska somessa on helppo haukkua ja olla kärkevä, on syytä pohtia mikä muu kanava voisi toimia.

Kulttuuriperintökohteiden asukkaat ovat yleensä pieniä yhteisöjä, joilla on omia sosiaalisia erityiskysymyksiään. Ne toimivat omalla tavallaan ja voivat identifioitua ”meikäläisiin” ja ulkopuolisiin. Osallisia ovat pysyvien toimijoiden lisäksi satunnaiset toimijat, kuten kävijät.

DIVE-menetelmää on käytetty erityyppisten kulttuuriympäristöjen arvottamisen välineenä ja sen lopputuloksena voidaan tuottaa ja esittää kohteen merkitykset. Menetelmä sisältää neljä eri vaihetta. Kuvaileva vaihe vastaa kysymykseen, mitä ympäristön nykytila kertoo historiallisesta kehityksestä ja luonteesta. Tulkitseva vaihe vastaa kysymykseen, miksi tietyillä elementeillä ja ominaispiirteillä on erityistä, esim. yhteiskunnallista, merkitystä. Arvottava vaihe vastaa kysymyksiin, mitkä alueelliset ominaispiirteet ovat erityisen merkityksellisiä, voiko niitä kehittää ja kuinka paljon niitä voi muuttaa. Toteuttava vaihe pohtii, miten kulttuuriympäristön keskeisiä ominaispiirteitä ja resursseja voidaan vaalia ja

kehittää.

Kulttuuriperintötiedon keräämiseen on kehitetty viime vuosina kunnissa ja museoissa sekä verkkopohjaisia että kokoontumiseen perustuvia menetelmiä, esimerkiksi Muistojen Nikkilä ja Minun Nastolani -hankkeissa. Joitakin esimerkkejä on jo myös siitä, miten kerättyä tietoa ja arvoja voidaan muuttaa paikkapohjaiseen suunnitteluun sopivaksi.

Aineettoman perinnön kannalta ei tässä työvaiheessa ole eroa kiinteää perintöä koskevaan työhön. Samat asiat pohditaan molempien osalta. Esimerkkinä voisi olla talo, jolle aiemmat asukkaat ja elämä loivat talon hengen. Uudessa korjatussa talossa harvoin asuu sama henki, vaikka se olisikin ollut korjaamisen tavoitteena. Mielikuvat eivät siirry, vaikka niillä myydään talo ja uusi korjattu talo aloittaa mielikuvien luomisen uudestaan. Toisena esimerkkinä voisi olla Rauma geel (Rauman kieli), joka on yksi Rauman kulttuuriperintöarvoista ja jota ylläpidetään paitsi puhumalla myös opettelemalla sitä kursseilla. Rauma geel näkyy tämän päivän Vanhan Rauman katukuvassa kyltteinä ja mainoksina.

Niin pitkäjänteiset toimenpiteet kuin kielten oppiminen ovat kuitenkin harvinaisia, ne vaativat paljon ja pitkäaikaista yhteistä työtä, sinnikkyyttä, kekseliäisyyttä ja kaikkien kivien kääntämistä onnistuakseen. Joskus joku äkillinen tapahtuma, joka herättää omantunnon, voi saada aikaan muutoksen, esimerkkinä tästä on purkamiskiellon säätäminen Nurmeksen sairaalan ja Pietarsaaren Fontellin talon purkamisten seurauksena.

Suomenlinnan hoitosuunnittelussa rajat vedettiin niin, miten verkosto näki rajat, koska verkosto oli sisäistänyt arvot ja verkoston eri rooleissa toimivat olivat jo sisäistäneet arvot. Rajat ovat myös voimavara toimijoille, esimerkiksi yrittäjille, kun toimintaa tehdään yhteisten suuntaviivojen mukaisesti. Elinvoimaisuus säilyy, kun toimitaan „säännöstön„ mukaan. Niitä ovat mm. talvimatkailutavoitteiden edellyttämä palvelujen aukipito talvella tai standardimallit rakennusten uusille elementeille.

3B Keskeiset kysymykset

- Koska ympäristö ei ole staattinen, myös kohteen säilyttämisen täytyy mukautua muutoksen hallitsemiseen. Miten tämä tehdään?
- Kuinka kohteen ja sen ympäristön muutos ja kehitys otetaan huomioon prosessissa?
- Mitä menetelmiä prosessissa käytetään?

Vaihe 4

4A Kontekstin ymmärtäminen

Aikaisempien vaiheiden pohjalta kokonaisuus voidaan ymmärtää ja kohde nähdä osana sitä; muutostekijöiden tunnistetaan ja oma kohde suhteutetaan niihin.

Tämä työvaihe pohjautuu aiemmissa vaiheissa saavutettuihin tuloksiin ja integroi kohteen muutokset ympäristön kehitykseen. Nyt työssä nousee esiin omaehtoisen kokemisen merkitys niin, että sekä tunteen että tiedon osuus käsitellään. Molemmat, taidot ja tiedot, vaikuttavat suuresti lopputulokseen. Hyvät pohjatiedot ja selvitykset palvelevat sitä tavoitetta, että päätökset tulevat osaksi omia päätöksiä. Ilman osallistujia jää tämä selvitysvaihe teoreettiseksi ja ulkopuoliseksi. Pohjaselvitysten on oltava sitoutumattomia, että osalliset voivat kohdata keskustelussa ja

tunnistaa muutostekijöitä riittävän laajasti. Lopputuloksena on yhteinen ymmärrys kohteen ja sen ympäristön vaikutussuhteista.

Prosessin haltijan roolina on mahdollistaa keskustelu ja osata antaa päärooli tässä vaiheessa muille osapuolille. Kovin tavallisia ovat tapaukset, joissa yksi osapuoli tyrkyttää omaa kantaansa ja etuaan ilman, että haluaa ymmärtää laajempaa kontekstia. Asiantuntijan rooli on kuvailla prosessissa syntyvä konteksti ja sen kuvailu saattaa vaatia monipuolisia, erilaisia ja eri alojen tekniikoiden käyttämistä. Tulokset ovat olleet mm. karttoja, visualisointeja ja kirjallisia kuvauksia.

Tämän työvaiheen selvityksiä on tehty kaavaselvityksinä, mutta enemmän tai vähemmän suppeina ja kapea-alaisina. Yleensä niistä on jäänyt puuttumaan monia kulttuuriperinnön ominaisuuksien tarkasteluja, mm. aineettomat ominaisuudet kokonaan ja yleensä työ on päättynyt selvitysten laatimiseen ilman keskustelun tuomia testauksia ja ymmärrystä.

Esimerkki muutoksiin suhtautumisesta on erityisesti 1960- ja 70-luvulla käytetty periaate, että uuden tuli erottua vanhasta ympäristöstä monella vastakkaisella tavalla, kuten esim. Sähkötalo Helsingin Kampissa. Vanhoiksi koettujen piirteiden poispyyhkiminen on edelleen tavallista, modernistiset talot eivät vieläkään saa vanheta. Muita muutokseen suhtautumisen muotoja ovat hitaiden muutosten tie, jota monien kaupunkialueiden ja kulttuurimaisemien säilyttäminen noudattelee. Käytön ja sosiaalisen rakenteen muutokset ovat aina

huolestuttavia, koska niillä on vaikutuksia monella tasolla kohteen elämään, talouteen ja hoitoon.

Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnittelussa muodostettiin tässä työvaiheessa Suomenlinnan tulevaisuuden suuntaviivat. Kontekstiajattelua on käytetty mm. kulttuurimatkailun ja ilmastotekojen pohdinoissa. Suomenlinnassa konteksteja on hyvin monia. Kohteen maantieteellinen konteksti on olla Helsingin kaupungin kaupunginosa ja osa merellistä Helsinkiä. Yhtenä kaupunginosana se on poikkeuksellinen maanomistukseltaan ja hallinnoltaan: valtio omistaa maan, joten kaupunginosan hallinto on osa valtionhallintoa. Pohdittavana on tällöin ollut, miten tehdään yhteistyötä tiimeissä ja jaetaan vastuita valtio-osapuolen toimijoiden ja kaupungin välillä, esimerkiksi rajan, tullin, poliisin ja kaupungin pelastuslaitoksen kanssa.

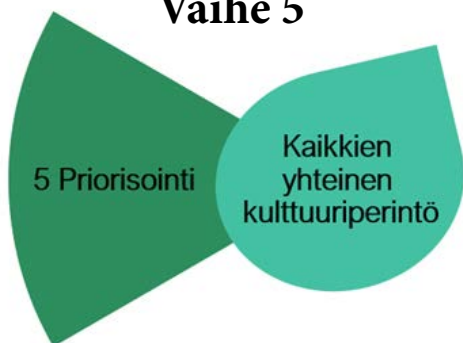
Myös hankkeissa on eri osapuolten roolien tunnistaminen tuottanut tuloksia, jotka näkyvät kirjallisina sopimuksina, asemakaavana tai yhteisesti hyväksytyinä tavoitekirjauksina. Esimerkkejä näistä ovat Helsingin kaupungin Merellinen Helsinki -tavoite sekä tapahtumayhteistyö. Merellinen Helsinki -tavoitteessa avataan uusia saaria yleisölle ja mukana on myös yhteistyö Suomenlinnan kanssa lautta-aikataulujen luomiseksi ja historiallisen vesitie -kontekstin ylläpitämiseksi. Sekä henkilö- että tavari liikenne ovat tärkeitä ja se hoidetaan kaupungin kanssa. Myös tapahtumayhteistyössä on tunnistettu paikkaan sopivia tapahtumia niin, että ne tukevat kohteen matkailukon-

septia: lokakuun kekritapahtuma tukee talvimatkailuajattelua.

4B Keskeiset kysymykset

- Mitkä ovat ympäristön tärkeimmät kohteeseen vaikuttavat tekijät?
- Mitkä muutokset ympäristössä tulevat vaikuttamaan myös kohteeseen?
- Miten muutoksiin voidaan varautua ja sopeutua?
- Mitkä ovat eri tekijöiden väliset suhteet?

Vaihe 5

5A Toiminnan priorisoiminen

Kun ensisijaiset arvot ymmärretään, voidaan priorisoida toimet etenkin säilyttämisen ja kehittämisen näkökulmasta.

Suunnittelun tässä vaiheessa punnitaan hyötyjä ja haittoja monesta näkökulmasta ja eri osapuolten kannalta. Tavoitteena on priorisoida tuleva toiminta säilyttämisen ja kehittämisen näkökulmista. Priorisointi voi koskea laajasti koko aluetta tai pientä yksityiskohtaa, esim. miten rakennelman sijoitetaan. Väistämättä työprosessiin tulee mukaan ristiriitaisia toimintoja. Jos niitä ei pystytä sovittamaan yhteen, johtavat ristiriitaiset priorisoinnit mm. hallintoprosessien pysähtymiseen ja pitkittymiseen tai kohteen arvojen heikentymiseen toteutusta odotellessa. Tämän vaiheen vetäjä on luontevimmin prosessin haltija, joka takaa, että taustatiedot ovat riittävät ja neutraalit, luotettavia ja avoimesti saatavilla. Julkiset toimijat, kuten kaupungit ym., ovat tottuneita priorisoijia. Priorisointi voi olla

aikatauluun, varoihin tai esimerkiksi saatavuuteen liittyvä asia. Tunnettu priorisointi on myös rakennusperinnön valtionavustusten kohdistaminen perinnön säilymisen kannalta kriittisiin korjauksiin (ns. vesikat-toperiaate).

Tässäkin vaiheessa keskeistä on avoimuus, joka voi toteutua kuuntelemisen, kuulemisen ja keskustelun kautta. Kaikkien osapuolten on pystyttävä kuuntelemaan toisia osapuolia ja ymmärtämään heitä. Demokratian periaatteet toimivat hyvin keskustelujen raamina. Lopputuloksen päämäärä on yhteinen hyvä ja sen etsiminen me-hengessä on tärkeintä. Priorisointityö ei ole välttämättä nopeaa, mutta se voi syntyä, kun saadaan aikaan keskustelu ja sitä pidetään yllä.

Mahdollisten käyttöjen pohtiminen (ks. myös kohta 3 Reunaehdot) näyttää nousevan keskustelujen aiheeksi useissa modernistisissa rakennuksissa ja kohteissa – Tapiolan uimahalli ja Malmin lentoasema ovat siitä ajankohtaisia esimerkkejä. Julkiset keskustelut osoittavat, että ristiriidat ovat nousemassa esiin ennemmin tai myöhemmin, jos itse hallintoprosessi ei ole ollut osallistava. Ristiriitaiset johtopäätökset ovat merkki siitä, että tarvitaan lisäselvityksiä keskustelun tueksi.

Esimerkkejä

Suomenlinna on ensisijaisesti osa Helsingin kaupunkia, virkistäytyminen ja matkailu ovat toisella sijalla, koska ilman asukkaita ja palveluita perusasiat eivät pysy

kunnossa. Tällaista priorisointia käytetään mm. kun julkisten paikkojen kunnostamista aikataulutetaan.

Suomenlinnassa on tämän vaiheen suuntaviivojen perusteella tehty myös hoitosuunnitelman toimenpideohjelman. Esimerkki toimenpiteestä on asukkaiden kokoontumistilojen tarve, joka ratkaistiin niin, että hoitokunnan hallussa ollut käyttämätön tila vuokrattiin sellaiseksi (Linna-baari) ja asukkaat perustivat yrityksen toiminnan järjestämiseksi. Asukkaiden liiketoimintatapa mahdollisti järjestelyt ja käytännössä tilasta tuli asukkaiden ”oma” paikka.

Merenkurkun alueen arvokkaat De Geer-moreenit vaikuttavat priorisoinnissa siten, että maiseman muotojen säilyminen ja maiseman lukeminen nousevat tärkeiksi, asuminen ja elinkeinot jäävät niille alisteiseen osaan. Moreenimuodostumat ovat vaikuttaneet myös rakentamisen ja viljelyn ohjautumiseen hyville, niille sopiville paikoille. Paikalliset asukkaat ylläpitävät tätä taitotietoa ja alueen perustoimintoja.

Sammallahdenmäen maailmanperintöalueella sen nähtävyysskäyttö on priorisoinneissa ensisijainen, koska alue on asumaton eikä siellä ole väkeä, joka tuntee sen omakseen. Siellä esittelytoiminta säilyy paikallisin voimin. Arkeologisissa kohteissa on yleisemminkin ongelmia priorisoinneissa, koska niiden arvot perustuvat tietoon ja ovat nähtävissä vain vähäisinä tai kokonaan puuttuvina rakenteina. Ne saattavat houkutella virkistyskäyttöä, joka luo omistusoikeudelta tuntuvia toiminto-

ja, ja luo ristiriitoja hauraiden kohteiden säilyttämisen kanssa. Silloin on vaikeaa tasapainoilla materiaalistien ja immateriaalistien arvojen välillä, koska faktat on helppo liittää materiaan, mutta omiin tunteisiin ja mieliteisiin liittyvät arvot jäävät vain omiksi.

5B Keskeiset kysymykset

- Mitä aineellista ja aineetonta täytyy säilyttää, mitä voidaan kehittää ja muuttaa?
- Miten varmistetaan, että kaikki sidosryhmät ja osapuolet sitoutuvat yhteiseen priorisointiin?
- Mitä kompromisseja kunkin tahon täytyy tehdä, jotta voidaan löytää ne toimet, joihin kaikki voivat sitoutua?

Vaihe 6

6 Organisointi

Kaikkien
yhteinen
kulttuuriperintö

6A Toiminnan organisoiminen ja kumppanuuksien luominen

Kohteen hoitaminen ei toteudu yksin vaan yhdessä: toiminta on demokraattista vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä. Vakiinnutetaan toimintatavat, seurantarjestelmät ja mittarit.

Tässä työvaiheessa luodaan paikalliset kumppanuudet ja hallinnon järjestelmät laaditun suunnitelman toteuttamiseksi ja sen jatkuvuuden turvaamiseksi.

Aloitteen tekeminen tästä vaiheesta on usein omistajan asia. Tapauksesta riippuen se voi olla kiinteistönomistajan, maanomistajan tai prosessin omistajan asia. Aineettomien puolien omistajuus ei ole yhtä selvä kuin aineellisen perinnön omistajuus. Esim. Petäjäveden kirkkomaisemassa on seurakunnalla muitakin rooleja kuin uskonnon harjoittaminen, koska myös

maiseman ylläpidosta ja nähtävyysskäytöstä on huolehdittava.

Toimintamuotojen vakiintumisen ehtoina on, että ne ovat yhteisesti hyväksyttyjä, tehokkaita, sopivasti joustavia ja säädettävissä muuttuviin oloihin.

Joiltakin kohteilta, kuten maailmanperintökohteilta ja suojelualueilta, edellytetään, että niiden jatkuva hoito on järjestetty. Niissä hallinnoijana on yleensä hoitokunta, jossa ovat edustettuina hoitoon osallistuvat ryhmät omistajista yrittäjiin ja asukkaihin. Sen toimintaa ovat tyypillisimmillään vuosittainen toiminnan seuranta ja hoitoa koskeva päätöksenteko. Hoitokunta toimii joissakin kohteissa muissakin rooleissa, mm. työnantajana.

Toteuttamiseen kuuluu, että toimintatavat kirjataan ja tavoitteena on sopimusmuoto, vaikka sopimuksen muodot vaihtelevat suuresti vapaamuotoisesta suullisesta sopimisesta yksityiskohtaisiin ja juridisesti varmistettuihin asiakirjoihin asti.

Kumppanuudet ovat käytännön hoitotyössä yleisiä ja moninaisia. Niitä solmivat viranomaiset, omistajat, huoltotyön tekijät, vapaaehtoiset ja monet muut toimijat. Yhteisymmärrys hoidon tavoitteista ja sopivista hoitotavoista on välttämätöntä. Hyvät hoitotavat kattavat hoidon periaatteet periaatteelliselta tasolta pieniin yksityiskohtiin asti. Kaikkien niiden pitää olla sisäistetty: siivouksen (pölyt) ja pintojen kulumisen (kengät ja matot) hallitseminen on monissa kohteissa ja paikoissa tärkeä työ jokapäiväisen hoidon toteuttamiseksi kohdetta säästävällä tavalla. Pitempien

työketjujen ja laajojen kokonaisuuksien hallitseminen on haastavaa samoin kuin koko laadunvalvonta kohteiden hoitamisessa. Niiton ja nurmikon ajamisen oikea ajoitus vaikuttaa lajiston säilymiseen olipa kysymys viljelystä tai luonnon monimuotoisuudesta. Paikan hengen säilyttämiseen liittyvissä toimenpiteissä optimoidaan kohteen merkityksen säilymistä ja parantumista. Kaikkien toimenpiteiden tavoitteena on paikan merkityksen vaaliminen ja ylläpitäminen päivittäisessä työssä ja kaikissa teoissa.

Joidenkin kohteiden tai alueiden hoidon järjestämiseen soveltuvat sovitut eettiset periaatteet esimerkiksi silloin, kun rakentamisen tavat ovat hallittuja ja osaavien ammattilaisten käsissä. Erityisesti puistomaisten alueiden jatkuvuus on riippuvainen kommunikoinnin onnistumisesta ja hoito voi onnistua vain, kun kasvien ja istutusten ominaisuuksien tietotaidon siirtäminen on mahdollista.

Niiden, jotka toteuttavat suunnitelmaa, täytyy osallistua koko prosessiin alusta saakka, muuten ei heiltä voi vaatia tiedostamista. Myös toteuttamisen sirpaloituminen olisi estettävä. Konsulttityön teettämisessä on harkittava tarkkaan se, minkä tyyppisen ja miten rajattuun tehtävään sitä voi käyttää. Parhaimmillaan prosessi on silloin, kun toteuttamiseen osallistuvat ovat mukana koko prosessin ajan ja osallistuvat myös arvojen ja toteutuksen määrittelyihin sekä koko työn lopputuloksen hahmottamiseen.

Toiminnan organisoimisvaihe pitäisi huomioida jo työn alussa vaiheessa 1, koska näköpiirissä pitää olla alusta asti, että

suunnittelutoiminta vakiinnutetaan. On hyvä kysyä kriittiset kysymykset, sellaiset kuin: Mitä tapahtuu, kun rahoitus loppuu? Mitä tapahtuu, kun raportti valmistuu? Miten jatkuvuus toteutuu? Tästä työvaiheesta voi tulla koko työn heikoin lenkki, jos ei pidetä huolta jatkuvuudesta – jo prosessin alusta asti.

Seuranta

Suunnittelutyön hyödyt ja tulokset paljastuvat toimenpiteiden tuloksia ja kohteen kehitystä seurattaessa. Tavallisia mittareita kehityksestä ovat kohteen kävijämäärien ja verkkosivuilla käyntien määrien seuranta ja kyselyt. Mittareiksi sopivat helposti kerättävät ja tilastotietoja tuottavat, rakenteelliset ja välilliset indikaattorit. Niiden osuvuus oman kohteen seuraamiseen on tärkeää, mutta parhaimmillaan seurantatiedot palvelevat myös laajempia seurantoja esim. ilmastonmuutoksen tunnistamista ja reagoimista sen ilmiöihin. Jotta seurantaa voidaan hyödyntää kohteen analyyseissä, on sen oltava säännöllistä ja pitkäjänteistä. Jatkuva kävijäseuranta ja -tutkimus palvelee maailmanperintökohteissa myös aluetaloudellisten näkökohtien selvittämistä, sitä varten on näiden kohteiden kävijäkyselyissä myös rahankäyttöä koskevia kysymyksiä.

Silloin kun kohteen maiseman tai lähiympäristön muutokset ovat tarkkailtavina, on käytetty visuaalisia katselmuksia joko kertaluontoisina tai määräajoin toteutettuina. Esim. 1 - 3 - 5 vuoden välein teh-

dyt ulkopintojen ja talotekniikan tarkastelut mahdollistavat hitaastikin etenevien kehityslinjojen havaitsemisen. Dokumentointi ja valokuvaaminen olivat pitkään visuaalisen seurannan välineitä, mutta viime aikojen laitekehitys on monipuolistanut seurannan välineitä. Tietotekniikan yleistymisen myötä on käytössä myös kohteen ulkopuolisia sään, kunnallistekniikan ym. seurantatietoja. Myös kävijöiden tuottama ja keräämä data on nykyisin mahdollista ja voi järjestetynä tuoda seurantaan tähtäävää tietoa.

Seurantatietojen avoin jakaminen ja saatavuus on oleellinen osa seurantaan ajan tasaisen tiedon saamiseksi kohteesta sen ajankohtaisen hoitamisen avuksi, mutta myös tulevan suunnittelutyön pohjaksi. Indikaattorien tuottaman tiedon huomioon ottaminen voi vaatia tarkempia analyysejä ja tutkimuksia, ja valppautta reagoida tietoon. Rakennukset ja varsinkin istutukset eivät voi elää ilman hoitotoimenpiteitä, ei lyhyellä eikä pitemmällä tähtäimellä, eikä hoitotoimenpiteitä voi määritellä ilman, että tiedetään mitä on tapahtunut.

Määrärahojen hallinta luo toteuttamiseen omat syklinsä. Säännöllinen talouden seuranta voi muuttaa hoito-ohjelmaa, joko välittömästi tai myöhemmin. Jatkuvan huoltotyön merkitystä ei voi aliarvioida, se noudattaa vain harvoin pragmaattisesti jaksotettujen kunnostusohjelmien toteuttamista.

Esimerkki

Suomenlinnassa on nyt tehty suunnitelmaa ensimmäistä kertaa jatkuvana prosessina. Se, miten sitouttaminen tapahtuu, miten eri rooleissa olevat huomaavat, että kukin on se tärkeä henkilö, joka hoitaa tietyn homman, on otettu suunnittelun keskeiseksi johtolangaksi. Eli, prosessin alku onkin tämän kieroksen viimeisen vaiheen tiedostamisessa.

Suomenlinnassa vaihe 6 oli vireillä koko vuoden 2019, siinä vastuutettiin eri tahoja ja jaettiin toimenpiteitä hallitusti. Avoin työpaja jaettiin syksyllä 2019, samoin sidosryhmäpuhejous. Eri rooleissa olevat ihmiset tapasivat työpajoissa ja tapahtumissa, ohjatun keskustelun ja työskentelyn avulla. Joskus tulevaisuudessa voi tulla tyyniä toteuttamisen aikoja, kunnes tulee aika miettiä asia uudestaan. Vaikka mukaan tulee uusia toimijoita ja uusia näkökulmia, on suunnittelussa mukana punainen lanka eri suunnittelukierrosten välillä. Menneistäkin selvityksistä on jo tässäkin suunnittelusykliä käytetty relevantteja osia, mm. 70-luvun selvityksiä.

Tulevaisuudessa/jatkossa järjestetään avoimia keskusteluja ainakin kerran vuodessa, kahdenväliset tapaamiset jatkuvat, henkilökohtaisten kohtaamisten mahdollistamiseksi. Alaryhmille järjestetään alustoiksi avoimia verkkosivuja, toimijoille omansa

ja asukkaille omansa, digitaalisia kommunikointimenetelmiä hyödyntäen. Hyvin toimivaa yhteistyötä ja uusia toimintamuotoja pyritään vakiinnuttamaan.

6B Keskeiset kysymykset

- Mikä taho tekee mitäkin käytännön asioiden hoitamisessa?
- Miten varmistetaan sujuva kommunikaatio ja tiedonkulku eri tahojen välillä?
- Millaiset yhteiset, säännölliset toimintatavat takaavat parhaan mahdollisen kohteen hoitamisen?
- Miten toimintaa seurataan ja mitataan?

Käytettyjä lähteitä

Faron puiteyleissopimus esim. www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170087

Heritage is Ours, Citizens Participating in Decision Making. Ed. Anna-Maija Halme, Tapani Mustonen, Jussi-Pekka Taavitsainen, Suzie Thomas, Astrid Weij. Europa Nostra Finland. 2018.

Hockings, James, Stolton, Dudley, Mathur, Makombo, Courreau & Parrish, Enhancing Our Heritage Toolkit, Assessing management effectiveness of natural World Heritage sites. World Heritage Papers series no. 23, Unesco, World Heritage Center. 2008.

Interpreting Shared Heritage Through Time. Seminaariraportti. ICOMOSin Suomen osasto ry. 2019.

Kulttuuriympäristön analyysi DIVE. Opas DIVE menetelmän käyttöön. Museovirasto 2013.

Maailmanperintökohteen hallinnan ja hoidon kehittämisen työkalut. Toim. Anna Riionheimo. ICOMOSin Suomen osasto. 2013.

Minun Nastolani www.lahdenmuseot.fi
Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelma www.suomenlinna.fi/maailmanperinto/hks/

www.icomos.org (erityisesti periaatteet ja julistukset)

Kuva: Margaretha Ehrström

ICOMOSin SUOMEN OSASTO r.y.
ICOMOS Finska nationalkommittén r.f.
The ICOMOS Finnish National Committee